

### III. Z ŻYCIA NAUKOWEGO

#### Sprawozdanie

**Powidoki, perspektywy, konteksty tyflopedagogiczne.  
Podróż śladami Marka Jakubowskiego**

**Międzynarodowa konferencja naukowa  
poświęcona edukacji osób z niepełnosprawnością wzroku**

**Poznań, 16.02.2025 roku**

16 lutego 2025 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyła się międzynarodowa Konferencja Naukowa, poświęcona edukacji osób z niepełnosprawnością wzroku *Powidoki, perspektywy, konteksty tyflopedagogiczne. Podróż śladami Marka Jakubowskiego*, zorganizowana przez Zakład Metodologii Nauk o Edukacji WSE UAM oraz Fundację „I w ciemności światło” im. Marka Jakubowskiego „Kuby”. Wydarzenie uzyskało patronaty Dziekana Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM prof. UAM dra hab. Waldemara Segieta, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego i Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu.

Zgromadzonych gości powitali: prodziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych prof. UAM dr hab. Natalia Walter, kierownik Zakładu Metodologii Nauk o Edukacji WSE UAM prof. UAM dr hab. Sławomir Banaszak oraz prezes Fundacji „I w ciemności światło” im. Marka Jakubowskiego „Kuby” dr Magdalena Ciura. Organizatorzy podkreślili znaczenie współpracy międzynarodowej, ale też naukowców z edukatorami i przedstawicielami NGO oraz podziękowali uczestnikom, wszystkim zaangażowanym osobom, a przede wszystkim władzom Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM za przychylność dla inicjatywy.

Podczas konferencji zaprezentowano 19 referatów. Prelegenci reprezentowali Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Zielonogórski, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Akademię Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie, Khachatur Abovyan Armenian State Pedagogical University w Armenii oraz wiele fundacji i stowarzyszeń. Między innymi: Fundację im. Helen Keller, Wielkopolskie Stowarzyszenie Niewidomych, Fundację Rozwoju Informatyki, Fundację „I w ciemności światło” im. Marka Jakubowskiego „Kuby” i Międzynarodową Kapitułę Orderu Uśmiechu. Szczególne znaczenie miały wystąpienia reprezentantów placówek specjalnych, kształcących osoby z niepełnosprawnością wzro-

ku na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym: Specjalnego Ośrodka Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach i Lwowskiej Specjalnej Szkoły nr 100. Goście reprezentowali Ukrainę, Armenię, Łotwę i Polskę. W konferencji wzięło udział ponad 120 osób, w tym wiele z niepełnosprawnością wzroku.

Dyrektor Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach mgr inż. Bartłomiej Maternicki podkreślił niepowtarzalną rolę Marka Jakubowskiego w rozwoju Ośrodka i tyflopedagogiki. Do innowacji zapoczątkowanych i rozwijanych przez Marka Jakubowskiego należą między innymi:

- Park orientacji przestrzennej, w którym strefa rekreacji połączona jest z parkiem krajobrazowym i odtworzonym ogrodem barokowym, wraz z zabytkową aleją grabową. Na terenie parku zainstalowano wiele urządzeń i pomocy dydaktycznych, sprzyjających rehabilitacji osób z dysfunkcją wzroku.

- Pracownia tyfloakustyczna przeznaczona do nauki rozpoznawania dźwięków, na przykład miejskich, czy związanych z czynnościami dnia codziennego.

- Muzeum tyflogiczne, obecnie im. Marka Jakubowskiego, w którym zgromadzono setki eksponatów związanych z historią życia i edukacji osób z niepełnosprawnością wzroku.

- Aromatorium - Biblioteka Zapachów dysponujące kolekcją kilku tysięcy zapachów spożywczych, kosmetycznych, zwierzęcych, ale też takich, które mogą wiązać się z zagrożeniami, na przykład zapach spalonych przewodów elektrycznych.

Dyrektor przypomniał również osiągnięcia Marka Jakubowskiego związane z wdrażaniem dostępności, realizacją słuchowisk, digitalizacją zbiorów, wykorzystania technologii IT w udostępnianiu zasobów Ośrodka, czy inicjatywy związanej z kolekcją kilkudziesięciu tysięcy kluczy, które będą wykorzystane w przygotowywaniu innowacyjnych pomocy dydaktycznych.

Rafał Sikorski, prezes Zarządu Fundacji Rozwoju Informatyki wskazał na trudności oraz praktyczne rozwiązania stosowane w edukacji matematycznej i informatycznej. Obecnie nie wszyscy nauczyciele informatyki posługują się adekwatnymi rozwiązaniami we wspieraniu wybitnie uzdolnionych uczniów z dysfunkcją wzroku. Bez wątpienia, sztuczna inteligencja otwiera nowe obszary w dydaktyce informatyki i programowania również dla osób ze specjalnymi potrzebami. Rafał Sikorski podkreślił znaczenie adekwatnej edukacji wszystkich uczniów, co daje nadzieję na stymulowanie rozwoju i wzmacnianie talentów.

Profesor Małgorzata Czerwińska (UZ) przedstawiła historię specjalnej realizacji potrzeb związanych z systemem zapisu dostępnego dla osób niewidomych. Szczególnie dużo uwagi pani profesor poświęciła opracowaniu i modyfikacjom systemu Braille'a oraz jego dostosowaniu do specyfiki języka polskiego przez siostrę Elżbietę Różę Czacką, a w późniejszych czasach również przez Marka Jakubowskiego oraz innych tyflopedagogów. Pani profesor wskazała przykładowe urządzenia wykorzystujące ten system komunikacyjny. Zwróciła również uwagę na metodykę nauczania czytania i pisania dzieci niewidomych oraz słabowidzących. Znaczenie systemu Braille'a jest nie do przecenienia. Niestety, obecnie zdarzają się koncepcje edukacyjne oparte wyłącznie na metodach audialnych. Takie rozwiązania zmniejszają niezależność osób niewidomych, szczególnie na wyższych etapach edukacyjnych.

Doktor Marek Michalak ukazał specyfikę i historię odznaczenia, jakim jest Order Uśmiechu, przyznawany dorosłym wyłącznie na wniosek dzieci. Przypominał również historię wybitnych kawalerów i dam Orderu Uśmiechu. Order z legitymacją nr 1, w 1968 roku, otrzymał profesor Józef Dega, a 35 lat później, w 2003 roku, Marek Jakubowski z legitymacją nr 732. Kanclerz Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu przypomniał, że Marek Jakubowski wśród wielu odznaczeń i wyróżnień najbardziej cenił właśnie to, ponieważ otrzymał je od dzieci.

Profesor Bogusław Marek (KUL) przedstawił historię dydaktyki grafiki dotykowej. Podzielił się doświadczeniami prowadzenia warsztatów w Indiach i Nepalu, zwrócił uwagę na analfabetyzm graficzny. Uwzględnił rolę i znaczenie profesjonalnej audiodeskrypcji, która nie zastępuje rozpoznania dotykowego, jednak w niektórych przypadkach jest rozwiązaniem optymalnym. Profesor zwrócił też uwagę, że u niektórych niewidomych występują istotne luki poznawcze, którym może zapobiegać dobrze zaplanowana edukacja specjalistyczna. Zawsze należy pamiętać, że „Dotykowe nie znaczy zrozumiałe”. Wiele pozornych dostosowań nie jest zgodnych z zasadami uniwersalnego projektowania.

Katarzyna Heba, wiceprezesa Fundacji im. Helen Keller, przedstawiła rolę i znaczenie asystenta osobistego w życiu osób z niepełnosprawnością. Zwróciła uwagę na podstawy prawne i praktyczne rozwiązania stosowane w różnych regionach. Ukazała specyfikę relacji osoby korzystającej z asystencji osobistej z asystentem, przedstawiła odmiennosć usług asystencji osobistej wobec usług opiekuńczych. Określiła, że istotne jest wypracowanie kultury asystenckiej, ponieważ ze względu na specyfikę relacji zachodzi ryzyko licznych nieporozumień i potencjalnych nadużyć.

Paweł Kamza, przewodniczący Zarządu Wielkopolskiego Stowarzyszenia Niewidomych, podczas wystąpienia „Dowidzenia” – *powidoki audiodeskrypcji rysunku* przedstawił zgromadzonym rysunek swojego autorstwa, zatytułowany „Dowidzenie pierwsze – Veronica Franco?” i autorską audiodeskrypcję: „akt ma format pięćdziesiąt na siedemdziesiąt (...), czarne passe-partout, sam rysunek jest w formacie pięćdziesiąt dziewięć przecinek sześć centymetra na czterdzieści dwa centymetry, papier gramatura sto sześćdziesiąt gramów, czarne piórko, walor od szarości do ciemności, do czerni; przedstawia nagą kobietę w pozie półleżącej...” W dalszej części pasjonująco przedstawił audiodeskrypcję dwóch kolejnych rysunków z cyklu „Dowidzenia”, ukazując możliwości i ograniczenia audiodeskrypcji. Wykład performatywny Pawła Kamzy pozostawił słuchaczy w głębokiej zadumie.

Profesor Marine Marutyan i mgr Marina Mkrtchyan z Khachatur Abovyan Armenian State Pedagogical University przedstawiły *Rolę Marka Jakubowskiego w rozwoju pedagogiki w Armenii*. Zwróciły uwagę na jego zasługi w upowszechnianiu audiodeskrypcji w Armenii oraz wybitny talent do budowania narracji, która przenosiła słuchaczy do opisywanego świata, a tym samym zachęcał kolejne osoby do przygotowywania dostępnych materiałów. Pani profesor przedstawiła starania i trudności wdrażania dostępności w Armenii oraz rolę Marka Jakubowskiego w przygotowywaniu i prowadzeniu kursów oraz szkoleń dla nauczycieli i przedstawicieli instytucji kultury. Dzięki jego działalności w Armenii łatwiejsze było wdrażanie dobrych rozwiązań zarówno w dostosowaniu materiałów dydaktycznych, jak i rozwiązań przestrzennych.

Dyrektorka Lwowskiej Specjalnej Szkoły nr 100 mgr Iryna Kostetska z zespołem: mgr Natalia Husak, mgr Iryna Karwan, mgr Nadią Nahorniuk, mgr Yulią Svystun, mgr Ulianą Trojanovską zaprezentowały *Tyflologiczne rozwiązania innowacyjne w Lwowskiej Specjalnej Szkole nr 100*. Szkoła przeznaczona jest dla dziewcząt i chłopców z niepełnosprawnością wzrokową, oferuje kształcenie ogólne oraz zawodowe, wszechstronną rehabilitację i rewalidację. Dzięki wsparciu dyrektora Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach mgr inż. Bartłomieja Maternickiego, Marka Jakubowskiego i dr Magdaleny Ciury, w szkole przygotowywana jest pracownia Aromatorium. Już wcześniej, dzięki ścisłej współpracy, rozwiązania wykorzystywane w SOSW w Owińskach były implementowane we Lwowie.

Maria Kozarina przedstawiła swoje doświadczenia z badań dotyczących *Uniwersalnego projektowania w instytucjach kultury*, między innymi w muzeach w Tallinie, Madrycie i Florencji. Zwróciła uwagę na różne rozwiązania, ale też na potrzebę nowego spojrzenia na dostępność. Zdarza się bowiem, że obiekty są dostępne, jednak osoby zwiedzające nie są o tym informowane. Sami pracownicy instytucji nie zawsze zdają sobie sprawę z tego, że ich eksponaty spełniają kryteria dostępności.

Doktor Lesia Tomaniewicz, kierownik Oddziału Kontroli Departamentu Edukacji Lwowskiej Administracji w Ukrainie omówiła *Wpływ wojny w Ukrainie na zdrowie psychiczne osób z niepełnosprawnością wzroku*. Wojna zmieniła życie całego kraju, szczególnie dramatycznie wpływa na grupy wrażliwe: dzieci, osoby starsze i chore oraz doświadczające niepełnosprawności. W wielu regionach niemożliwe jest prowadzenie edukacji, rehabilitacji, a nawet zapewnienie podstawowych potrzeb. Nauczyciele dokonują niemożliwego, uczą nie tylko zdalnie, ale nawet w schronach. Stan wojny wywołuje silną traumatyzację, rozbija rodziny, uniemożliwia realizację funkcji opiekuńczych, pozbawia komfortu życia, pomocy dydaktycznych, przyczynia się do doświadczania głodu, urazów i wypadków. Ukraina potrzebuje przede wszystkim pokoju, a po jego osiągnięciu globalnej odbudowy infrastruktury i systemu edukacji.

Małgorzata Szumowska w wystąpieniu *Niewidzialna Wystawa. Jak Cię widzą? Wyzwania związane z edukacją świadomościową w obszarze niepełnosprawności* zwróciła uwagę na postrzeganie osób z niepełnosprawnością jako biorców pomocy. Niewidzialna Wystawa to projekt, który osobom korzystającym ze wzroku uświadamia, z jakimi trudnościami borykają się niewidomi, ale też pokazuje, że niewidomy przewodnik w całkowitych ciemnościach jest znacznie bardziej sprawny od osoby, która ze względu na totalną ciemność nie może korzystać ze zmysłu wzroku.

Henryk Lubawy w wystąpieniu poświęconemu *Systemom wspierającym nawigację osób z niepełnosprawnością wzroku* przedstawił warunki, jakie powinien spełniać prawidłowo przygotowany system nawigacji. Obecnie niezwykle istotne są znaczniki dźwiękowe zsynchronizowane z aplikacją. Nie należy jednak zapominać o rozwiązaniach analogowych: tyfloplanach, ubrajlowaniu np. drzwi i przycisków w windzie. Dużą popularnością cieszy się system nawigacyjno-informacyjny TOTUPOINT. W Polsce rozmieszczono kilka tysięcy znaczników dźwiękowych, w Poznaniu – kilkaset, na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza – ponad 30, a w SOSW w Owińskach – 5.

Doktor Magdalena Ciura, prezes Fundacji „I w ciemności światło” im. Marka Jakubowskiego „Kuby”, przedstawiła *Rolę zmysłu węchu w rewalidacji osób z dysfunkcją wzroku na przykładzie Aromatorium – Biblioteki Zapachów*. Pierwsza i jedyna w Europie taka pracownia rewalidacji pozwala na naukę rozpoznawania zapachów zarówno naturalnych, jak i syntetycznych, ale też cywilizacyjnych, czy też stanowiących zagrożenie. Sprawne rozpoznawanie zapachów ułatwia również orientację w przestrzeni. Aromatorium – Biblioteki Zapachów współpracuje z Wydziałem Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu, Uniwersytetem Ekonomicznym w Poznaniu i Uniwersytetem Medycznym im. Karola Marcinkowskiego, Politechniką Krakowską im. Tadeusza Kościuszki, Szkołą Filmową w Łodzi, Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu i wieloma innymi placówkami oraz instytucjami. Dr Magdalena Ciura prowadzi warsztaty dla uczniów, studentów, nauczycieli i innych zainteresowanych osób.

Doktor Joanna Krokosz (ASP w Krakowie) w wystąpieniu *Projektowanie uniwersalne na Wydziale Form Przemysłowych ASP w Krakowie* przedstawiła wybrane projekty, między innymi adapter umożliwiający grę na perkusji dziecku z protezą ręki. Podczas badań okazało się, że rozwiązanie to ułatwia wypracowanie prawidłowego chwytu pałeczek perkusyjnych również muzykom pełnosprawnym ruchowo. Około 2010 roku powstał ceramiczny kubek, dedykowany osobom z niepełnosprawnością wzroku, informujący o potencjalnym przepełnieniu (projekt TILT pod kierunkiem dra hab. Marka Liskiewicza). W ramach działania „Doświadczenia różnorodności” powstała modyfikacja programu studiów, obejmująca 3 przedmioty dotyczące uniwersalnego projektowania na 3 różnych latach studiów, łącznie 184 godziny. Zorganizowano szkolenia i wyjazdy studyjne dla kadry ASP i studentów oraz wyposażono Laboratorium Projektowania Uniwersalnego. Pani doktor zwróciła uwagę na to, że źle przygotowane rozwiązania służące dostępności mogą stygmatyzować, a czasami szpecić przestrzeń.

Katarzyna Tupaj-Nowak, dyplomantka dr Joanna Krokosz przedstawiła projekt *Tuptaj – zestaw wspomagający naukę orientacji przestrzennej dla dzieci w wieku przedszkolnym*. Inspiracją dla podjęcia tematyki rozwijania orientacji przestrzennej była wizyta w SOSW w Owińskach. Podczas zwiadu badawczego, prowadzonego w Zespole Szkół i Placówek „Centrum dla Niewidomych i Słabowidzących” w Krakowie, okazało się, że dzieci podczas rehabilitacji unikają podejmowania zabaw ze względu na brak jej dobrowolności i być może interesujących pomocy dydaktycznych. Projekt *Tuptaj – zestaw wspomagający naukę orientacji przestrzennej* jest lekką, estetyczną konstrukcją „domku-namiotu”, obejmuje też pluszowe zwierzątka obciążeniowe, klamerki, „prelaski” (70 cm i 90 cm). Zestaw zawiera również scenariusze zajęć. Może być wykorzystywany przez wszystkie dzieci nie tylko te z niepełnosprawnością wzroku. Można go używać wewnątrz, jak i na dworze.

Doktor Beata Tylewska-Nowak (UAM) w wystąpieniu poświęconym *Wykorzystaniu metody harcerskiej w pracy z dziećmi i młodzieżą z dysfunkcją wzroku* ukazała historię oraz założenia metody. W roku 1958 komendantką kursu metodycznego dla nauczycieli była harcmistrz Maria Łyczko. Podczas całodziennego wycieczki na Luban powstała nazwa „Nieprzetarty Szlak”. Swoją działalnością drużyny Nieprzetartego Szlaku obejmują wszystkich chętnych – od szóstego roku życia

bez względu na rodzaj i stopień niepełnosprawności. W Ośrodku w Owińskach w 1959 roku Edmund Osses, nauczyciel i późniejszy dyrektor, powołał pierwszą drużynę Nieprzetartego Szlaku, dedykowaną dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością wzrokową. Do dziś w SOSW w Owińskach działa 89 Wielopoziomowa Drużyna Harcerska Nieprzetartego Szlaku „Dreptacze”. Metoda harcerska służy rozwojowi każdej osoby, opiera się na dobrowolności, pośredniości, wzajemności oddziaływań, pozytywności, indywidualności, naturalności i świadomości celów.

Doktor Katarzyna Pawelczak (UAM) w wykładzie *Tyflopedagogika inaczej – spotkania nieoczywiste* przedstawiła projekt przygotowany na podstawie wystawy twórczości Sylwii Taciak. Osoby studiujące pedagogikę specjalną przygotowały przestrzenne interpretacje obrazów artystki. Wydarzenie cieszyło się ogromną popularnością i uznaniem.

Doktor Urszula Tokarczyk-Bar (UAM) w wystąpieniu *Dostępny, czyli jaki? Prawa dziecka w praktyce* zwróciła uwagę na konieczność wyprzedzającego wdrażania rozwiązań gwarantujących dostępność, co pozwala na realne uczestnictwo, a nie ogranicza się wyłącznie do działań pozornych. Czasami kwestie najprostsze, na przykład związane z dostępnością toalet uniemożliwiają udział w wydarzeniach. Istotna jest też skuteczna informacja o ofercie i samej dostępności.

Konferencję zakończyła część poświęcona Markowi Jakubowskiemu „Kubie”. Organizatorzy zapraszają do składania tekstów wspomnieniowych, które zostaną opublikowane w monografii. Konferencja została zaplanowana jako wydarzenie cykliczne, z przewidywanym terminem II edycji w lutym 2027 roku.

W skład komitetu naukowego weszli:

- prof. UAM dr hab. Sławomir Banaszak (UAM) – Przewodniczący
- prof. dr. hab. Iwona Chrzanowska (UAM)
- prof. dr hab. Agnieszka Cybał-Michalska (UAM, KNP PAN)
- prof. UZ dr hab. Małgorzata Czerwińska (UZ)
- prof. UAM dr. hab. Beata Jachimczak (UAM)
- prof. dr hab. Marek Konopczyński (UwB, KNP PAN)
- prof. dr Marine Marutyan (Uniwersytet Pedagogiczny, Erywań, Armenia)
- prof. UAM dr hab. Waldemar Segiet
- prof. UAM dr hab. Natalia Walter (UAM)
- dr Magdalena Ciura (Fundacja IWCS)
- dr Joanna Krokosz (ASP w Krakowie)
- dr Marek Michalak (KNP PAN, KRC PAN)
- dr Urszula Tokarczyk-Bar (UAM)

Komitet organizacyjny tworzyli: mgr Stefaniya Abbasova, mgr Maksym Bozhukhin, dr Magdalena Ciura, mgr Rafał Sikorski oraz dr Urszula Tokarczyk-Bar.

Urszula Tokarczyk-Bar

ORCID 0000-0002-1481-0915